

AVERSS UN REVERSS

LATVIJAS BANKAS BIĻETENS • 2004. GADS NR. 2

INTERVIJA

CENU SPĒLES PĀRMAINU LAIKĀ

Šogad Latvijas iedzīvotājus gaida daudzas pārmaiņas. Nezināmais, protams, biedē, rada pārspilējumus un ir laba augsne spekulācijām. Sekojot pārdevēju un pircēju aktivitātēm un ieklausoties viedokļos, kurus pauž dažādu nozaru pārstāvji, brīžiem rodas iespaids, ka Latvijas tautsaimniecība sabruks, uzņēmumi bankrotēs, iedzīvotāji uzturā lietus importētos pārtikas produktus, kas būs divas reizes dārgāki nekā vietējie, valstī būs milzīgs bezdarbs un zemi būs izpirkuši ārzemnieki. Latvijas Bankas Monetārās politikas pārvaldes vadītājs **Helmūts Ancāns** uzskata, ka šādas nākotnes vizijas ir stipri pārspilētas un iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) Latvijai radīs vairāk priekšrocību nekā zaudējumu, un cenu jukas būs pārejošas.

Kas mainīsies pēc 1. maija?

Nevajadzētu gaidīt lielus pārsteigumus 1. vai 2. maijā. Ir jāsaprot, ka iestāšanās ES ir orientēta uz ilgtermiņa ekonomisko attīstību un 2. maijā mērit to, kā ir mainījušās cenas vai algas, nav lietderīgi. Ir skaidrs, ka šis gads būs satricinājumu gads. Šis pārmaiņas, protams, nav salīdzināmas ar tām, kuras Latvija pārdzīvoja 90. gadu sākumā vai vidū, bet tās ir neizbēgamas, jo mēs ieejam jaunā ekonomiskajā sistēmā ar jauniem spēles noteikumiem. Līdz ar to šis un nākamais gads paies zem piemērošanās karoga. Turklāt Latvija ir izkluvusi no daudz sarežģītākām situācijām, kad tā zaudēja eksporta tirgus un tirdzniecības saites un būtībā tika "izmesta uz ielas". Tā ir ļoti strauji attīstījusi un pārkārtojusi savu tautsaimniecību. Tagadējās pārmaiņas ir salīdzinoši daudz mazākas. Varbūt mums nepatīk ES birokrātija un šobrīd lēni augošā tautsaimniecība, tomēr svarīgi ir tas, ka mēs iegūstam ilgtermiņa attīstībai nepieciešamo stabilitāti. Būtiski būs arī tas, kā mēs izmantosim savas priekšrocības un elastīgumu.

ŠAJĀ NUMURĀ

KREDĪTI UN TO LIKMES: LATVIJA UZ EIROPAS SAVIENĪBAS SLIEKŠNA 4 VILNIS PURVINŠ

Kopš 2001. gada vērojams kredītu kāpums ir izvirzījis Latviju virs jauno Eiropas Savienības dalībvalstu vidējā līmeņa.

ATTĪSTĪBU NOTEIKS DARBASPĒKA KVALITATĪVĀS ĪPAŠĪBAS 6 DAINA PAULA

Pēdējos gados Latvijā ir palielinājies nodarbināto iedzīvotāju skaits un nodarbinātības līmenis. Nodarbinātības izaugsme būs atkarīga no iespējas izmantot darbaspēka kvalitatīvās īpašības.

BUDŽETA IENĒMUMIEM UN IZDEVUMIEM JĀBŪT LĪDZSVARĀ 8 SIGITA GESKE

Lai nodrošinātu Māstrihtas konverģences kritēriju turpmāku ievērošanu, Latvijā ir jāsamazina budžeta deficīts un jāpanāk tālāka fiskālā konsolidācija.

EIROPAS SAVIENĪBA NOSTIPRINA POZĪCIJAS 10 JŪLIJA PASTUŠENKO

Eiropas Savienības nozīme aug – par to liecina vislielākais ārējās tirdzniecības apgrozījums un otrs lielākais IKP pasaulē.

LATVIJAS BANKAS PADOMĒ UN VALDĒ 12

*Šobrīd piena
pārstrādātāji atzīst, ka
krit apgrozījums un
cilvēki patērē mazāk.
Tas liecina, ka izvēlēts
nepareizs cenu līmenis.*

**Svarīgi ir izrauties
no ierobežotā tirgus
žņaugiem, kur
atsevišķi dalībnieki
var diktēt spēles
noteikumus. Latvijai
neiestājoties ES,
cenās, iespējams, tiktu
uzkurinātas vēl vairāk.**

Kāda cenu attīstība gaidāma šogad?

Cenu “šūpošanās” iespējama līdz gada beigām. Pret to nav universālas receptes. Iepriekš tika bieži apgalvots, ka cenas pēc iestāšanās ES būs augstākas un cilvēki ar satraukumu gaida, kuriem produktiem vai pakalpojumiem tās celsies, un beigu beigās tas tā tiešām arī notiek, jo – “kur auni, tur cirpēji”.

Gada sākumā cena kāpa rupjajai, nejudizētajai sāļij. Arī parastā sāls kļuva dārgāka. Cilvēki pirka sāli par cenām, kas ir 2–3 reizes augstākas nekā ES. Tomēr diez vai būs iespējams ilgstoši noturēt šādas cenas, jo, ja tās būs augstākas nekā citās ES valstīs, Latvijā tiks ievesti lētāki importa produkti un cenas izlidzināsies. Ārvalstu uzņēmēji būs gatavi piedāvāt preces lētāk, un vietējie piedāvātāji, kuri noteiks augstākas cenas, vienkārši bankrotēs. Šobrīd apzināti tiek veicināta nedrošība, satraukums un panika. Galvenais ir radīt vilņošanas – uz šīs bāzes vienmēr var gūt spekulatīvu īstermiņa peļņu. Tas ir kā spekulācijas finanšu tirgū – izraisot svārstības un ieņemot atbilstošu pozīciju, var nopelnīt. Labi, ka Latvija iestāsies ES, jo tas samazina šāda veida spēles iespējas. Svarīgi ir izrauties no ierobežotā tirgus žņaugiem, kur atsevišķi dalībnieki var diktēt spēles noteikumus. Latvijai neiestājoties ES, cenās, iespējams, tiktu uzkurinātas vēl vairāk. Pamatojums būtu – augstākas

cenās ES, augošās tirdzniecības izmaksas ar ES, palielinājusies riska prēmija.

Kopumā šis gads būs zināmu juku gads. Atradīsies tirgotāji, kas palielinās apgrozījumu uz ažiotažas rēķina. Piemēram, elektroprecēm, kas jau tagad ir dārgākas nekā daudzās ES valstīs, tiek solīta lielāka cena pēc iestāšanās ES un ieteikts iegādāties tās līdz 1. maijam. Objektīvi tam nav nekāda pamata, vienīgi tirgotāju vēlme iegūt lielāku peļņu. Kādas gan augstās tehnoloģijas tiek ieviestas, piemēram, frizētavās, kuru pakalpojumu cenas beidzamajos mēnešos kāpušas aptuveni par 20%?

Kāpēc ir iespējama šāda ažiotaža?

Tas liecina par to, ka tirgus Latvijā nav pietiekami efektīvs un pat atsevišķi mazi dalībnieki spēj to manipulēt. Svarīgi ir iekļauties lielajā ES tirgū, kurā šāda attīstība nav iespējama. Brīžiem, vērojot satraukumu un iepirkšanās drudzi Latvijā, man rodas sajūta, ka gatavojamies blokādei vai naidīgu spēku iebrukumam, nevis stājamies civilizētā Eiropas valstu savienībā. Iedzīvotāji Latvijā acimredzot viegli ļaujas panikai, lai gan vairāk būtu jāuztraucas, piemēram, Igaunijas iedzīvotājiem, jo viņi par cukuru ir maksājuši divreiz mazāk nekā mēs. Latvijā cukura cenas atsevišķos gadījumos pārsniedz ES zemākās cenas un tuvojas ES vidējām cenām.

Kāpēc tik strauji palielinājās piena produktu cenas?

Igaunijā ir ļoti koncentrēts tirgus un maz piena ražotāju, tur pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstības dēļ piena cenas palielinājās par 30%. Atsevišķi Igaunijas piena pārstrādātāji pierobežas zonā sāka iepirkt pienu no Latvijas ražotājiem, tomēr šie apjomi ir niecīgi attiecībā pret Latvijas piena tirgus apjomu. Svarīgākais bija informācijas moments – piena ražotāji Latvijā “piefiksēja” piena cenu kāpumu kaimiņvalstī. Kāpēc gan neprāsīt arī Latvijā 30% vairāk? Tam būtībā nav nekāda sakara ar ES. Interesanti arī pavērot tālāko cenu attīstību pārstrādes un tirdzniecības ķēdē: ja reiz izejviela kļuva par 30% dārgāka, varētu sagaidīt, ka gala produkts arī būs sadārdzinājies vidēji par 30%. Tomēr atsevišķi produkti ir kļuvuši gandrīz par 48% dārgāki, liecinot, ka arī pārstrādātājs vai tirgotājs pielicis savu artavu piena produktu cenu kāpumam.

Iekļaušanās ES ir ilgtermiņa process. Pārmaiņas nenotiks divos, trijos mēnešos. Ja izrādīsies, ka Latvijā cenas ir augstākas nekā kaimiņvalstīs, kā jau minēju, Latvijā tiks ieviestas lētākas importa preces. Šobrīd piena

pārstrādātāji atzīst, ka krit apgrozījums un cilvēki patērē mazāk. Tas liecina, ka izvēlēts nepareizs cenu līmenis un iespējamās cenu korekcijas, proti, tās varētu samazināties.

Kas būs galvenais ieguvējs?

No patērētāju viedokļa ES ir nepieciešama, jo, cerams, pieaugs konkurence un tas būs stimulējošs faktors. Otrkārt, mēs uztraucamies, ka cenas pieaug, bet, paraugoties no otras puses, cenām pieaugot, kāds no tā iegūst. Šobrīd visa sabiedrība maksā vairāk, lai piena ražotājs saņemtu vairāk par piena produktiem. Ja mēs gribam, lai zemnieks dzīvotu labāk, mums vairāk jāmaksā. Tagad tas ir noticis, bet sabiedrībā rodas neapmierinātība, ka cena ir augstāka.

Daudzos gadījumos patērētāji Latvijā var samierināties ar cenu pieaugumu, īpaši nemainoties viņu dzīves standartam. Tomēr nav skaidrs, cik ilgi peļņas guvējs var saglabāt augstākas cenas, nemainot izmaksas, proti, nemaksājot lielāku algu saviem darbiniekiem. Te nozīmīgs kļūst darbaspēka tirgus – cik tas ir elastīgs, cik nozīmīga ir konkurence un cik liela ir darba ņēmēju un devēju loma, un vai ir iespējams, ka cenu kāpuma rezultātā iegūst nevis plašs slānis – darba ņēmēji, bet pāris cilvēku – uzņēmumu īpašnieki –, kas spēj saglabāt darba algas nemainīgā līmenī, vienlaikus paaugstinot saražotās produkcijas cenu. Ilgstoši tas nav iespējams.

Kāpēc Latvijā ir salīdzinoši augsts cenu līmenis attiecībā pret ienākumu līmeni?

Pirmkārt, acimredzot konkurence vairumtirdzniecībā ir nepietiekama. Tas ļauj tirgotājiem “uzskrūvēt” cenu un to noturēt. Lietuvā pārtikas produktu cenas kritās, tieši pateicoties asai konkurencei tirgotāju vidū.

Otrkārt, arī reālā pirktspēja pielauj augstu cenu līmeni. Nav tā, ka ražotājs vai pakalpojuma sniedzējs nevarētu saglabāt apgrozījumu, pastāvot augstam cenu līmenim. Ja paceļ cenu un apgrozījums nekrīt, nav iemesla pārskatīt cenu politiku.

Salīdzinot dažādas ES valstis, redzams, ka tajās ir vērojamas lielas cenu atšķirības, piemēram, aptuveni divas reizes cenas atšķiras Grieķijā un Luksemburgā. Bet arī ienākumi šajās valstīs atšķiras divas reizes! Tas ir tikai loģiski – jo zemāki ienākumi, jo zemāks cenu līmenis. Ir jānošķir īstermiņa un ilgtermiņa attīstība. Visas augstās cenas nebūs dzīvotspējīgas, jo šīs cenas nav saistītas ar pirktspējas pārmaiņām. Ja raugāties ilgtermiņa perspektīvā, redzēsim, ka abas puses būs sabalansētas.

Intervēja Inese Pommere. G. Zommerovska foto.

KREDĪTI UN TO LIKMES: LATVIJA UZ EIROPAS SAVIENĪBAS SLIEKŠŅA

VILNIS PURVIŅŠ

*Monētārās
politikas pārvaldes
Makroekonomikas
analīzes daļas vadītājs*

Jau vairākus gadus Latvijā vērojama strauja kredītu izaugsme, dominējot aizdevumiem nekustamā īpašuma iegādei (hipotēku kredītiem), tostarp aizdevumiem privātpersonām mājokļa iegādei. Nozīmīgi audzis arī uzņēmumiem izsniegto komerckredītu un industriālo kredītu apjoms, kā arī mājsaimniecību patēriņa kredītešana. Vienlaikus vairāku gadu garumā bija vērojama kredītu procentu likmju samazināšanās tendence. Kāds stāvoklis šajā jomā izveidojies, Latvijai atrodoties uz Eiropas Savienības (ES) sliekšņa, un ko varam gaidīt pēc iekļaušanās vienotajā Eiropā?

Strauja kredītekspansija turpinās

Iekšzemes uzņēmumiem un privātpersonām izsniegto kredītu gada pieaugums 2004. gada martā veidoja 795 milj. latu, pieauguma tempam sasniedzot 40.1%. Savukārt izsniegto kredītu atlikums sasniedzis 2.8 mljrd. latu. Pēc straujā kāpuma 2003. gada vidū, kad kredītešanas pieaugums pārsniedza 40%, gada beigās šis temps nedaudz samazinājās, tomēr galvenokārt augstā bāzes efekta dēļ. Kopumā stabils kredītu pieauguma temps (vidēji 35–45% gadā) vērojams jau kopš 2001. gada. Kredītu kāpums ir saistīts gan ar reālā naudas pieprasījuma pieaugumu, gan makroekonomiskās vides stabilizāciju un finanšu sistēmas padziļināšanos. Salīdzinoši augsto pieauguma tempu nosaka arī joprojām visai mērenā kredītu attiecība pret iekšzemes kopproduktu (IKP). Pašreizējie 43% no IKP un 46% no banku kopējiem aktīviem vēl neliecina par tautsaimniecības pārsātinātību ar kredītiem, tomēr straujais kredītu kāpums šajos rādītājos jau izvirzījis Latviju virs jauno ES dalībvalstu vidējā līmeņa. Tautsaimniecības izaugsme, kas novērojama gan pakalpojumu sektorā, gan preču ražošanā, nav iespējama bez papildu finansējuma. Lai gan uzņēmumu rentabilitāte aug un tie investē iegūto peļņu

tālākā ražošanas attīstībā, šie līdzekļi nav pietiekami un papildu finansējums investīcijām ir nepieciešams.

Kredītu pieaugums Latvijā vērojams ļoti plašā instrumentu spektrā gan termiņu, gan kredītņēmēju un kredītu veidu, gan arī valūtu skatījumā. Kredīti uzņēmumiem 12 mēnešu laikā no 2003. līdz 2004. gada martam pieauguši par 27.9% (418 milj. latu), sasniedzot 1.9 mljrd. latu. No uzņēmējdarbībai izsniegtajiem kredītiem 2003. gada nogalē 20.3% ieplūduši tirdzniecībā, 15.8% – finanšu starpniecībā, 14.8% – apstrādes rūpniecībā.

Ievērojami straujākas bijušas privātpersonām izsniegto kredītu apjoma pārmaiņas – šo kredītu gada pieauguma temps martā sasniedza 78%. Privātpersonām noteicošie ir kredīti mājokļa iegādei – šai klientu grupai pavisam izsniegto kredītu atlikums 12 mēnešu laikā palielinājies par 377 milj. latu, tostarp mājokļa iegādei – par 281 milj. latu (2 reizes).

Kredītu veidu skatījumā pieaugumā viennozīmīgi dominē hipotēku kredīti (no kopējā kredītu pieauguma vairāk nekā pusi veido hipotēku kredīti, kas auguši par 449 milj. latu (2 reizes)). Apmēram par 20% gada laikā auguši komerckredīti (par 120 milj. latu) un industriālie kredīti (par 109 milj. latu).

Makroekonomiskā stabilitāte saglabājas

Latvijā vērojamā kredītekspansija kopumā vērtējama atzinīgi, jo tā gan pārdala resursus, ļaujot tiem nonākt tautsaimniecības ražojošo nozaru rīcībā, gan, veicinot privātā pieprasījuma pieaugumu, stimulē preču un pakal-

Eirozonā kredītu attiecība pret IKP

2003. gada beigās bija 98%. Nedaudz zem Latvijas līmeņa kredītu attiecība pret IKP 2003. gada decembrī bija Slovēnijā (40%), Slovēnijā (38%), Igaunijā un Ungārijā (36%), bet zemāka – Polijā (29%), Čehijā (28%) un Lietuvā (21%). Savukārt kredītu gada pieauguma temps 2003. gadā eirozonā bija 4.6%, Čehijā un Polijā – 8%, Slovēnijā – 15%, Slovēnijā – 16%, Ungārijā – 22%, Igaunijā – 36%, bet Lietuvā – 59%. Par kopējo straujāks pieaugums, līdzīgi kā Latvijā, bijis privātpersonām izsniegto kredītu kāpuma temps eirozonā – 5.7%, Polijā – 14%, Čehijā – 32%, Slovēnijā – 39%, Igaunijā – 53%, Ungārijā – 58%.

2003. gada decembrī kredīti uzņēmumiem eirozonā veidoja 49% no IKP, Latvijā – 30%. Kredīti privātpersonām – attiecīgi 48% un 13% un kredīti privātpersonām mājokļa iegādei – attiecīgi 32% un 8%.

pojumu sektoru attīstību. Tomēr ievērojams kredītu kāpuma temps vieš arī bažas par iespējamu tautsaimniecības pārkaršanu un kredītu kvalitātes pasliktināšanos vidējā termiņā, kā arī pārāk stimulējošu ietekmi uz importu, kas novestu pie tekošā konta tālākas pasliktināšanās.

Straujais kredītu pieaugums atspoguļo banku, uzņēmumu un mājsaimniecību optimistisko nākotnes vīziju, augošos ienākumus, vēsturiski zemās procentu likmes (īpaši ārvalstu valūtā izsniegtajiem kredītiem), mazo uzņēmumu un mājsaimniecību parādu, īpašumtiesību nostiprināšanos, labvēlīgo makroekonomisko vidi un iestāšanos ES. Tomēr atsevišķu Austrumāzijas, Latīņamerikas un Skandināvijas valstu pieredze liecina, ka uz šāda optimisma viļņa bankas var uzņemties pārāk augstu risku, izsniedzot kredītus arvien plašākam klientu lokam, t.sk. klientiem bez kredītvēstures un projektiem ar augstu risku, vai arī nepietiekami izvērtējot klienta finansiālo stāvokli un biznesa plānu. Ja makroekonomiskā situācija ārējo vai iekšējo faktoru ietekmē pasliktinātos, samazinātos arī kredītu kvalitāte.

Lai varētu turpināties līdzšinējā veiksmīgā tautsaimniecības attīstība un mazinātos dažādu makroekonomisko risku ietekme, bremzējot iekšzemes pieprasījumu, 2004. gada martā tika veikta Latvijas Bankas refinansēšanas likmes paaugstināšana par 0.5 procentu punktiem līdz 3.5%. Tautsaimniecības pārkaršanas risku mazinās arī lēmums līdz šā gada beigām nemainīt banku obligāto rezervju normu 3% apmērā.

Iestāšanās ES situāciju būtiski nemainīs

Sagaidāms, ka līdz ar iestāšanos ES vispārējās kredītu tirgus attīstības tendences nemainīsies. Pieaugums turpināsies, lai gan augstākas bāzes dēļ pakāpeniski saruks kredītu gada pieauguma temps (līdz 30–35% 2004. gada nogalē un 20% 2005.–2006. gadā). Noteicošais būs kāpums celtniecības un nekustamā īpašuma kreditēšanā gan mājsaimniecību, gan uzņēmumu sektorā. Nozīmīgs kredītresursu ieguldīšanas veids varētu būt līdzfinansējums ES pēciestāšanās fondu līdzekļu saņemšanai gan infrastruktūras, gan ražojošo nozaru projektos. Par vidējo straujāko kāpumu paredzams mazo un vidējo uzņēmumu, kā arī mājsaimniecību patēriņa kreditēšanā. Kredītu kāpuma turpināšanos ilgākā termiņā izskaidro joprojām būtiski zemāka nekā “vecajās” ES dalībvalstīs kredītu atlikumu attiecība pret IKP, kas ir īpaši izteikta mājsaimniecību kreditēšanas jomā. Arī no banku redzespunkta kredītu kāpumu stimulēs gan brīvāka ilgtermiņa resursu pieejamība par zemākām cenām vienotajā ES telpā, gan riska līmeņa mazināšanās tautsaimniecībā.

Kredītu procentu likmju jomā situācija mainīgāka

Līdz 2003. gada vidum kredītu procentu likmēm bija raksturīga viennozīmīga samazināšanās tendence, un tas sasniedza rekordzemu līmeni (5–7% kredītiem latos un 4–5% aizdevumiem ārvalstu valūtā). Gada nogalē, latu likviditātes līmenim sarūkot, sāka pieaugt arī nacionālajā valūtā izsniegto aizdevumu procentu likmes (pieauga naudas tirgus indekss RIGIBOR, kuram bieži tiek piesaistītas latos izsniegto kredītu likmes). Līdzīga tendence bija vērojama arī 2004. gada pirmajos mēnešos, kad likmju kāpumu ietekmēja Latvijas Bankas refinansēšanas likmes paaugstināšana. Savukārt ārvalstu valūtā izsniegto kredītu procentu likmju līmenis saglabājās zems, pastāvot zemam likmju līmenim pasaules tirgū. Tuvākajā vai tālākajā nākotnē, Federālo rezervju sistēmai vai Eiropas Centrālajai bankai paaugstinot procentu likmes, arī Latvijā varētu paaugstināties ārvalstu valūtās izsniegto kredītu procentu likmju līmenis.

Vidējais kredītu procentu likmju līmenis eirozonā un jaunajās Eiropas Savienības dalībvalstīs

	Kredīti privātpersonām		Kredīti nefinansu uzņēmumiem
	Mājoklim	Patēriņam	
Eiropas zona***	5.0	7.0	4.5
Latvija*	8.2	13.5	7.8
Lietuva*	4.5	8.8	5.4
Igaunija**	4.6	14.4	6.0
Čehija**	6.4	14.3	4.4
Polija***	7.6	15.8	7.2
Ungārija**	11.2	22.0	13.6

* 2004. gada februāri. ** 2004. gada janvāri. *** 2003. gada decembri.

Pēc Latvijas iestāšanās ES nevar gaidīt tūlītēju un strauju procentu likmju kritumu, tomēr ilgākā termiņā nenovēršami būs vērojama kredītu procentu likmju konverģence uz ES līmeni. To veicinās augstāka konkurence, citu ES dalībvalstu bankām gūstot brīvāku pieeju Latvijas tirgum, valsts riska un banku riska uzcenojuma samazināšanās. Šo tendenci apstiprina arī citu ES dalībvalstu (Grieķijas, Portugāles, Spānijas un Īrijas) pieredze, kurās sākotnēji bija ievērojami augstāks procentu likmju līmenis, bet vairāku gadu laikā tas izlīdzinājās ar procentu likmju līmeni ekonomiski attīstītākajās valstīs, kurās tas vēsturiski bijis zems.

Papildu informāciju var iegūt pie Viļņa Purviņa (Vilnis.Purvins@bank.lv). G. Zommerovska foto.

ATTĪSTĪBU NOTEIKS DARBASPĒKA KVALITATĪVĀS ĪPAŠĪBAS

DAINA PAULA

*Monetārās
politikas pārvaldes
Makroekonomikas
analīzes daļas
vecākā ekonomiste*

**Pēc 2000. gada
tautsaimniecības
izaugsmi noteica
gan nodarbinātības,
gan darba ražīguma
kāpums.**

Jau vairākus gadus Latvijā saglabājas straujš tautsaimniecības izaugsmes temps. Tomēr, kā zināms, darba ražīgums, iedzīvotāju ienākumu līmenis un patēriņš joprojām ievērojami atpaliek no daudzu attīstīto valstu līmeņa. Lai būtu iespējama tālāka dzīves līmeņa konverģence, ir svarīga salīdzinoši strauju izaugsmes tempu saglabāšanās arī turpmāk.

Iepriekšējo gadu veiksmīgo tautsaimniecības izaugsmi Latvijā veicināja gan nodarbinātības pieaugums, gan arī darba ražīguma kāpums. Tomēr šo rādītāju attīstības tendences atšķiras: produktivitātes kāpums tautsaimniecībā kopumā saglabājas augsts vai pat palielinās, turpretī nodarbinātības pārmaiņu pozitīvā ietekme uz IKP pieaugumu pakāpeniski samazinās.

Kopš 2000. gada darba tirgus Latvijā kopumā ir attīstījies veiksmīgi. Ir palielinājies gan ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits un ekonomiskās aktivitātes līmenis, gan arī nodarbināto iedzīvotāju skaits (par vairāk nekā 67 tūkst. iedzīvotāju) un nodarbinātības līmenis. Vienlaikus bezdarba līmenis, ko mēra ar Centrālās Statistikas pārvaldes veiktajos darba apsekojumos noteikto darba meklētāju īpatsvaru ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā, samazinājies gandrīz par 4 procentu punktiem. Analizējot kvalitatīvos aspektus, jāmin ievērojams nodarbināto ar pamata vai zemāku izglītību īpatsvara samazinājums, vienlaikus pieaugot to nodarbināto skaitam un īpatsvaram, kas ieguvuši vismaz vispārējo vidējo izglītību vai apguvuši kādu profesiju.

Lai gan nozīmīgākās darbaspēka un pievienotās vērtības struktūras pārmaiņas notikušas jau agrāk, t.i., 90. gados, tomēr nevar apgalvot, ka struktūra šobrīd ir nostabilizējusies. Līdzšinējā tendence saglabājas, lai gan nav tik izteikta: joprojām samazinās nodarbināto skaits un īpatsvars ražojošajās nozarēs, bet pakalpojumu nozarēs tas nedaudz pieaug. Savukārt straujāki produktivitātes pieauguma tempi novērojami tieši preču sektorā. To var skaidrot gan ar zemāku bāzes līmeni, kas izveidojās 90. gadu sākumā, gan arī ar ievērojamu investīciju pieplūdumu ražojošajās nozarēs dažu iepriekšējo gadu laikā. Lai gan produktivitātes līmenis preču sektorā, tai skaitā lauksaimniecībā, rūpniecībā u.c. nozarēs, vēl ir ievērojami zemāks nekā pakalpojumu sfērā, tomēr starpība pēdējo gadu laikā ir būtiski sarukusi, veidojot nedaudz vairāk par 35% 2003. gadā.

2000.–2003. gadā darba ražīgums tautsaimniecībā pieaudzis par vairāk nekā 15%, līdzās citiem faktoriem pateicoties gan kvalitatīviem uzlabojumiem darba tirgū, gan arī investīciju atdevei, turpretī nodarbināto iedzīvotāju skaits šajā periodā pieaudzis tikai nedaudz

vairāk par 7%. Produktivitāte preču un pakalpojumu sektoros augusi attiecīgi par 18% un 14%. Lai gan teorētiski šāda pieaugumu attiecība varētu liecināt par iespējamu spiedienu uz cenu līmeņa kāpumu, tomēr jāatzīmē, ka tā nav bijusi pastāvīga tendence, bez tam tā nevar saglabāties ilgu laiku. Turklāt starpība nav tik nozīmīga, lai radītu būtiskas cenu līmeņa pārmaiņas valstī (tās izpaustos kā Balassas-Samuelsona efekts).

Kā jau minēts, produktivitātes kāpuma atšķirības preču un pakalpojumu sektoros noteica gan salīdzinoši zemāks bāzes līmenis ražojošajās nozarēs (daļēji tāpēc, ka uzņēmumos, sarūkot ražošanas apjomam, daudzi strādājošie tomēr oficiāli nebija atbrīvoti no darba), gan arī atšķirīgs investīciju pieplūdums. Vērtējot nefinanšu investīciju un ārvalstu tiešo investīciju dinamiku nozaru skatījumā, redzams, ka investīciju kopējais apjoms pakalpojumu nozarēs neapšaubāmi ir lielāks. Tas aptuveni atspoguļo arī tautsaimniecības nozaru struktūru. Uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjoma pieaugums lauksaimniecības, rūpniecības un būvniecības nozarēs (nosacīti – tirgojamo preču sektors), salīdzinot ar 2000. gadu, ir nedaudz zemāks nekā pakalpojumu sektorā (attiecīgi 30% un 35%), tomēr pakalpojumu sektorā, īpaši finanšu starpniecībā un darījumos ar nekustamo īpašumu, investīcijas bieži vien netiek veiktas pamatkapitālā, līdz ar to tās nevar būtiski veicināt produktivitātes kāpumu nozarē. Analīze liecina, ka gan nefinanšu investīciju, gan arī pamatkapitālā ieguldīto ārvalstu tiešo investīciju daļas attiecība pret nozares pievienoto vērtību tieši preču sektorā ir augstāka. Tas lielā mērā izskaidro straujāka darba ražīguma pieauguma iespējas. Investīciju pieaugums tirgojamo preču sektorā un tā veiksmīga attīstība veicina konkurētspējas pieaugumu ārējā tirgū.

Investīciju plūsmu dinamika sektoru dalījumā pēc Latvijas iestāšanās ES ir grūti prognozējama, tomēr sagaidāms, ka likumdošanas un ekonomiskās politikas harmonizācija būs svarīgi priekšnosacījumi, kas veicinās tālāku investīciju piesaisti Latvijas tautsaimniecībā. Jāuzsver, ka produktivitāti veicina ne tikai investīcijas fiziskajā kapitālā. Taču Latvijai joprojām ir raksturīgs visnotaļ zems izdevumu līmenis izglītībai un pētniecībai (ieguldījumi cilvēkkapitālā), kas savukārt apgrūtina inovāciju attīstību, kā arī ciešākas saiknes nodibināšanu starp darba tirgus piedāvājuma un pieprasījuma pusi. Investīcijām izglītībā diemžēl nav arī noteiktas pieauguma tendences, un, lai gan 2003. gadā šajā nozarē piesaistītas lielākas nefinanšu un ārvalstu tiešās investīcijas nekā divos iepriekšējos gados, tas ir noticis pēc ievērojama investīciju krituma pirms tam, līdz ar to pozitīvu pieauguma tempu noteica galvenokārt ļoti zemā bāze.

Eurostat pētījumi liecina, ka Latvijā ir viens no zemākajiem zinātnē un pētniecībā nodarbināto īpatsvaram paplašinātajā ES, t.i., tikai 0.7%, kas ir nedaudz mazāk nekā vidēji jaunajās dalībvalstīs (0.84%), taču ievērojami mazāk nekā esošajās ES dalībvalstīs (1.39%). Turklāt salīdzinoši nedaudzi no tiem ir nodarbināti biznesa vai valdības sektorā. Lielākā daļa joprojām darbojas kā mācībspēki augstākās izglītības iestādēs. Latvijā zinātniski pētniecisko darbu valdības un uzņēmējdarbības sektoros veic nepilna ceturtdaļa šajā jomā nodarbināto, bet jaunajās dalībvalstīs šis īpatsvars vidēji tuvojas pusei (vairāk nekā 45%), savukārt esošo ES valstu vidējais līmenis pārsniedz pat 60%. No jaunajām dalībvalstīm sliktāka situācija saglabājas vienīgi Lietuvā.

Iedzīvotāju skaita un struktūras dinamika, kā arī to prognozes liecina, ka nodarbinātības pieaugums tikai dažos tuvākajos gados spēs pozitīvi ietekmēt Latvijas kopējo ekonomisko izaugsmi, t.i., nedaudz pieaugot ekonomiskajai aktivitātei uz to iedzīvotāju skaita rēķina, kuriem noteikts augstāks pensionēšanās vecums, kā arī, radot jaunas darbavietas un samazinot darba meklētāju skaitu. Tātad nodarbinātības izaugsme būs samērā ierobežota un, pakāpeniski samazinoties kopējam iedzīvotāju skaitam, pat negatīva, līdz ar to tautsaimniecības attīstība kopumā arvien vairāk būs atkarīga no iespējas izmantot darbaspēka kvalitatīvās īpašības, kā arī piesaistīt kapitālu, tādā veidā panākot straujāku produktivitātes kāpumu. Citiem vārdiem, lai varētu nodrošināt ienākumu konverģences iespējas, situācijā, kad samazinās darba tirgus kvantitatīvo faktoru loma tautsaimniecības izaugsmē, ir jāpalielinās investīciju (fiziskajā un cilvēkkapitālā) radītajam tautsaimniecības pieaugumam. Līdz ar to svarīgākās pārmaiņas, kas ir nepieciešamas un kas ir gaidāmas darba tirgū, ir saistītas ar pētniecisko un inovatīvo darbību, kā arī pieaugošu darba tirgus elastību, uzlūkojot to kā vienu no pamatnosacījumiem makroekonomisko šoku sekmīgai pārvarēšanai nelielā tautsaimniecībā, kurā tiek īstenota fiksēta valūtas kursa politika.

Papildu informāciju var iegūt pie Dainas Paulas (Daina.Paula@bank.lv). G. Zommerovska foto.

BUDŽETA IENĒMUMIEM UN IZDEVUMIEM JĀBŪT LĪDZSVARĀ

SIGITA GESKE

*Monetārās
politikas pārvaldes
Makroekonomikas
analīzes daļas
ekonomiste*

Iestājoties Eiropas Savienībā (ES) un gatavojoties iestāties Ekonomikas un monetārajā savienībā (EMS), Latvijas fiskālā politika tiks vērtēta atbilstoši ES fiskālās politikas nosacījumiem, kurus paredz fiskālie Māstrihtas konverģences kritēriji un Stabilitātes un izaugsmes pakts. Māstrihtas līgumā teikts, ka dalībvalstīm jāizvairās no pārmērīga budžeta deficīta, kas pārsniedz 3% no IKP, un valdības parāda, kas ir lielāks par 60% no IKP. Stabilitātes un izaugsmes pakts noteic, ka dalībvalstīm jāisteno gandrīz sabalansēts budžets vai budžeta pārpalikums vidējā termiņā. Saskaņā ar pakta budžeta deficīts dalībvalstīm jāplāno tā, lai pat tautsaimniecības lejupslīdes apstākļos tas nepārsniegtu 3% no IKP un tiktu īstenota ilgpējīga fiskālā politika.

Ja ES dalībvalsts pārsniedz Māstrihtas konverģences kritērijā noteikto 3% budžeta deficīta robežu, var būt aprūtināta Kohēzijas fonda līdzekļu pieejamība. Turklāt Māstrihtas konverģences kritēriju nodrošināšana ir nepieciešama, lai valsts varētu pievienoties EMS. Ja EMS dalībvalsts pārsniedz 3% fiskālā deficīta robežu, tai piemēro pārmērīga deficīta procedūru. Laikus nesamazinot deficīta apmēru, tiek noteiktas finansiālas sankcijas. Pārmērīga deficīta procedūras piemērošanas pieredze Francijai un Vācijai liecina, ka fiskālie nosacījumi tām tika mīkstināti, tomēr šo lēmumu izskatīs tiesā. Līdz tiesas spriedumam paliek atklāts jautājums par to, cik stingri ir ES fiskālie nosacījumi.

Fiskālās uzraudzības ietvaros ES dalībvalstis katru gadu iesniedz pārmērīga deficīta un parāda notifikāciju, pēc kuras tiek vērtēta Māstrihtas konverģences kritēriju ievērošana. Turklāt, lai novērtētu fiskālo politiku vidējā termiņā atbilstoši Stabilitātes un izaugsmes paktam, EMS dalībvalstis ik gadu iesniedz stabilitātes programmas, bet pārējās ES valstis – konverģences programmas. Līdz ar iestāšanos ES 2004. gada maijā arī Latvijai jāiesniedz ES institūcijām konverģences programma un 2004. gada septembrī – notifikācija, kas pirmo reizi tiks vērtēta atbilstoši ES fiskālās uzraudzības nosacījumiem.

Stabilitātes un izaugsmes pakta ievērošanu vērtē, analizējot dalībvalsts cikliski koriģēto vai strukturālo budžeta bilanci, kas izslēdz ekonomikas svārstību ietekmi uz budžeta ieņēmumiem un izdevumiem. Palielinoties vai samazinoties tautsaimniecības izaugsmei, atsevišķas ieņēmumu (pamatā nodokļu ieņēmumi) un izdevumu (ar bezdarbniekiem saistītie izdevumi) kategorijas palielinās vai samazinās automātiski. To parāda cikliskais deficīts jeb budžeta bilances cikliskā komponente. Strukturālo budžeta bilanci aprēķina, no faktiskās budžeta bilances atņemot ciklisko komponenti. Kā rāda ES dalībvalstu

Īstenojot ekspansīvu fiskālo politiku straujas izaugsmes laikā, tiek veicināts gala patēriņš, kas nevajadzīgi stimulē jau tā augsto iekšējā pieprasījuma līmeni, palielinot makroekonomiskos riskus.

pieredze, Vācijā, Francijā un Portugālē, kur fiskālais deficīts ir pārsniedzis 3% no IKP, pamatā tas izveidojies tāpēc, ka tautsaimniecības izaugsmes fāzē strukturālais deficīts netika samazināts līdz līmenim, kas ļautu nodrošināt fiskālo Māstrihtas konverģences kritēriju ievērošanu tautsaimniecības lejušķīdes apstākļos.

Latvijas strukturālās bilances aprēķini¹ liecina, ka tautsaimniecības svārstībām uz budžeta bilanci ir salīdzinoši neliela ietekme, kas raksturīga valstīm ar proporcionālu nodokļu sistēmu. Latvijā budžeta deficīts galvenokārt atspoguļo strukturālo deficītu, nevis tautsaimniecības attīstības pārmaiņas. Tomēr, nemot vērā iespējamo tautsaimniecības tempu samazināšanās risku un ES dalībvalstu pieredzi, valstij ir jāīsteno sabalansēts budžets vai budžeta pārpalikums, lai nodrošinātu Māstrihtas konverģences kritēriju ievērošanu. Tas nozīmē, ka Latvijā budžeta deficīta līmenis ir būtiski jāsamazina un jāpanāk tālāka fiskālā konsolidācija.

No 2000. gada fiskālais deficīts nav pārsniedzis fiskālās Māstrihtas konverģences kritērijus. 2003. gadā Latvijā bija viens no zemākajiem fiskālajiem deficītiem jauno ES dalībvalstu vidū 1.8% no IKP apmērā, tomēr 2004. gadā valdības apstiprinātais fiskālais deficīts pārsniedz 2% no IKP, kas tautsaimniecības augšupejas apstākļos ir salīdzinoši augsts un liecina par budžeta prociklisku attīstību. Valdībai īstenojot ekspansīvu fiskālo politiku, tiek veicināts gala patēriņš, kas nevajadzīgi stimulē jau tā augsto iekšējā pieprasījuma līmeni, tādējādi radot tautsaimniecības pārkaršanas draudus un

nelabvēlīgi ietekmējot ekonomisko attīstību.

Pēc Latvijas iestāšanās ES budžeta bilanci var būtiski ietekmēt budžeta ieņēmumu un izdevumu struktūras pārmaiņas. Tāpat kā 2004. gadā arī turpmāk ir paredzams ES fondu līdzekļu palielinājums. Nākamajos gados atbilstoši ES nodokļu politikai Latvijā tiks turpināta atsevišķu netiešo nodokļu likmju un to bāzu harmonizācija, līdz ar to netiešo nodokļu īpatsvars kopējos ieņēmumos pakāpeniski palielināsies. Izdevumu pusē ir gaidāms, ka pieaugs projektu līdzfinansējuma izdevumi. Tādējādi ir prognozējama kopējo valdības investīciju palielināšanās. Papildu izdevumus veidos arī Latvijas līdzdalības maksājumi ES budžetā jeb pašu resursi, kuru apjoms ik gadu varētu būt aptuveni 1% no IKP.

Izmantotā literatūra

Bouthevillain, C., Cour-Thimann, Ph., Van Den Dool, G., De Cos, P. H., Langenus, G., Mohr, M., Momigliano, S., Tujula, M. Cyclically adjusted budget balances: an alternative approach. European Central Bank, Working Paper No. 77, September 2001.

Par valsts budžetu 2004. gadam. Latvijas Republikas Finanšu ministrija, 12.12.2003.

Makroekonomiskās attīstības un fiskālās politikas pamatnostādnes 2004.–2008. gadam. Latvijas Republikas Finanšu ministrija, 2003. gada septembris.

Papildu informāciju var iegūt pie Sigitas Geskes (Sigita.Geske@bank.lv). G. Zommerovska foto.

¹ Aprēķini veikti, izmantojot statistisko izlīdzināšanas metodi (HP-filtru, $\lambda=30$), kas atbilst Eiropas Centrālo banku sistēmas cikliski koriģētās bilances aprēķināšanas metodoloģijai.

EIROPAS SAVIENĪBA NOSTIPRINA POZĪCIJAS

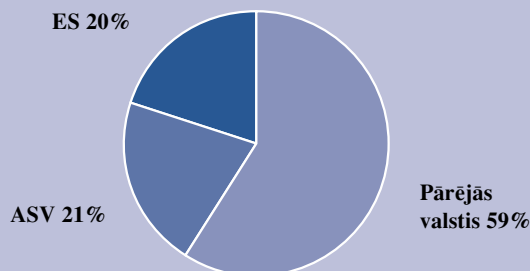
JŪLIJA PASTUŠENKO

*Monetārās
politikas pārvaldes
Makroekonomikas
analīzes daļas
vecākā ekonomiste*

Izaugot no sešām dalībvalstīm 1952. gadā līdz 15 dalībvalstīm 1995. gadā un apvienojot jau 25 dalībvalstis 2004. gadā, Eiropas Savienība (ES) kļuvusi par ievērojamu ekonomisko un politisko spēku. Pēc paplašināšanās šā gada maijā kopējais iedzīvotāju skaits tajā pārsniegs 450 milj. Lai gan ES platība nav pārāk liela, pēc iedzīvotāju skaita tā ierindojas tūlīt pēc Indijas un Ķīnas. ASV teritorija gandrīz trīs reizes pārsniedz ES platību, bet ASV ir mazāk iedzīvotāju nekā Eiropā. Pašlaik pēc iekšzemes kopprodukta (IKP) apjoma ES ir otrā spēcīgākā tautsaimniecība pasaulē, nedaudz atpaliekot no ASV.

Eiropas Savienības īpatsvars pasaules iekšzemes kopproduktā

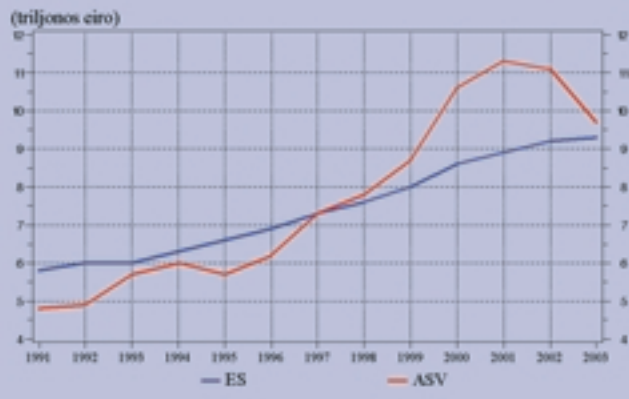

Vēl nesen ES un ASV IKP apjomi bija ļoti līdzīgi, bet pēdējos gados, lielākoties pateicoties straujākai augsto tehnoloģiju sektora attīstībai, ASV ir pārspējusi ES.

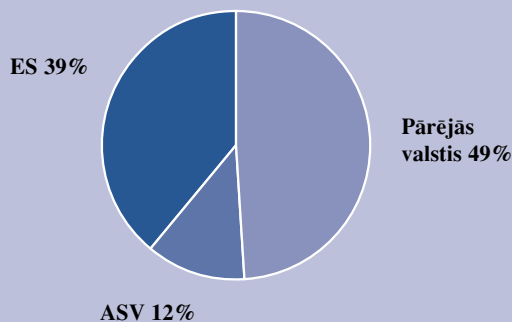
Pēc IKP uz vienu iedzīvotāju un produktivitātes ziņā pagaidām ES atpaliek no ASV. Tomēr pašlaik ES cenšas no jauna iekarot līderpozīcijas. Pēdējo 50 gadu laikā, īpaši sākot ar 80. gadiem, daudz tika paveikts, lai likvidētu starp dalībvalstīm pastāvošos šķēršļus un barjeras ar mērķi izveidot vienotu preču un pakalpojumu tirgu. Ievērojami paplašinājās savstarpējie tirdzniecības sakari starp dalībvalstīm, turklāt vienlaikus ES kļuva par pasaules galveno tirdzniecības partneri. Desmit gadu laikā, no 1990. līdz 2000. gadam, ES ārējās tirdzniecības apjoms palielinājās divas reizes, tāpēc tā šobrīd ir valsts ar vislielāko ārējās tirdzniecības apgrozījuma apjomu pasaulē. Saskaņā ar pēdējiem datiem ES daļa pasaules eksportā ir 38.8%, bet ASV īpatsvars – tikai 12.4%.

Svarīgākie ES tirdzniecības partneri ir ASV, Ķīna, Šveice, Japāna un Krievija. Pēdējā desmitgadē ievērojami pieauga arī ES imports no jaunattīstības valstīm – ES importē vairāk lauksaimniecības produkcijas no

Eiropas Savienības un ASV iekšzemes kopprodukta apjoms

Eiropas Savienības īpatsvars pasaules eksportā

jaunattīstības valstīm nekā ASV, Kanāda, Austrālija, Jaunzēlande un Japāna kopā. Visnozīmīgākā daļa ES ārējā tirdzniecībā ir Vācijai, Francijai un Lielbritānijai, kam ir arī vislielākais īpatsvars IKP. Ne mazāk svarīga ir ES dalībvalstu savstarpējās tirdzniecības attīstība. Pateicoties barjeru un muitas tarifu likvidēšanai, iekšējās tirdzniecības apjomi ES no 1990. līdz 2000. gadam dubultojās. Pašlaik divas trešdaļas no ES eksporta produkcijas realizē, ES valstīm tirgojoties vienai ar otru, bet pārējo produkciju eksportē ārpus ES.

ES tāpat kā daudzu citu pasaules valstu tautsaimniecība ir izjutusi globālās ekonomiskās lejupslīdes negatīvo ietekmi, tāpēc 2002. un 2003. gadā IKP pieauguma tempi palēninājās. Kopš pagājušā gada pēdējā ceturksņa Eiropas tautsaimniecībā sākās pakāpeniska cikliska uzlabošanās, un šogad analītiķi prognozē straujākus IKP izaugsmes tempus nekā pērn.

Vislielākais īpatsvars IKP ir pakalpojumu sektoram – gandrīz 70%, kas nodrošina vislielāko darbavieta skaitu Eiropā. Vēl pirms 50 gadiem aptuveni 20% ES darbaspēka bija nodarbināti lauksaimniecībā un gandrīz 40% – rūpniecībā. Kopš tā laika situācija ir būtiski mainījusies: 2001. gadā tikai 4% iedzīvotāju bija nodarbināti lauksaimniecībā un 29% – rūpniecībā. Mūsdienās no katriem trim strādājošajiem Eiropā divi ir nodarbināti pakalpojumu sektorā.

Kopējais nodarbinātības līmenis ES, pēc pēdējiem datiem, ir aptuveni 64%. Dalībvalstu dalījumā tas nav vienmērīgs un svārstās atkarībā no reģiona. Dažās dalībvalstīs – Dānijā, Nīderlandē un Zviedrijā – tas pārsniedz 74%, bet citās – piemēram, Itālijā un Grieķijā – tas ir samērā zems (gandrīz 56%). Bezdarba līmenis ES 2003. gadā bija 8.1%. Tas ir augstāks nekā ASV (6.4%) un Japānā (5.3%). No 1993. līdz 2001. gadam bezdarba līmenis ES ievērojami samazinājās, tomēr šobrīd situācija ir mainījusies. Lielā mērā to noteica kopējās ekonomiskās situācijas pasliktināšanās Eiropā un pasaulē pēdējos gados. Pašlaik daudzu ES dalībvalstu valdības īsteno darbaspēka tirgus reformas, lai padarītu darbaspēku elastīgāku, samazinātu bezdarba līmeni un palielinātu nodarbinātības līmeni.

Zema inflācija un zemas procentu likmes bija svarīgi priekšnosacījumi Ekonomikas un monetārās savienības izveidošanai un eiro ieviešanai dalībvalstīs. Pašlaik 12 no 15 ES dalībvalstīm ir eirozonas dalībnieces. Pēdējās desmitgades laikā dalībvalstīm ir izdevies sasniegt ievērojamus panākumus cīņā ar inflāciju ES: tā saruka no

5.1% 1991. gadā līdz 2.1% 2003. gadā. Inflācijas spiediena samazināšanos tautsaimniecībā izraisīja arī ekonomiskās aktivitātes palēnināšanās un augstais eiro kurss.

Aizvadītās desmitgades laikā visu dalībvalstu iedzīvotāji kopumā ir kļuvuši turīgāki, un to dzīves līmenis pieauga. Īrija, kas pievienošanās brīdī bija viena no nabadzīgākajām dalībvalstīm, ir piedzīvojusi visstraujāko iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanos. Kļūstot bagātāki, dalībvalstu iedzīvotāji kļuva aktīvāki preču un pakalpojumu pircēji, kas veicināja ES uzņēmējdarbības attīstību. Lielā mērā tas notika, pateicoties ES strukturālo fondu efektīvai izmantošanai, tāpēc progress ir sagaidāms arī jaunajās dalībvalstīs. Neraugoties uz kopējām pozitīvajām tendencēm, dzīves līmenis dažādās ES dalībvalstīs un reģionos atšķiras: piemēram, Luksemburgā, kur ir visaugstākais dzīves līmenis visā ES, iedzīvotāji vidēji ir gandrīz trīs reizes turīgāki nekā Grieķijā, kur tas ir viszemākais ES. Tāpēc viens no strukturālo fondu darbības mērķiem ir mazināt atšķirības starp dažādām dalībvalstīm, veicinot nabadzīgāko reģionu ekonomisko attīstību.

Pateicoties jaunajām desmit dalībvalstīm, ES kļūs par vēl nozīmīgāku spēku starptautiskajā politiskajā un ekonomiskajā dzīvē. Lai pilnā mērā izmantotu visas priekšrocības, ko sniegs paplašināšanās jaunajam un esošajam dalībvalstīm, kā arī ES kopumā, Eiropas Komisija ir izstrādājusi turpmākās attīstības vīziju, kas ietver sevī trīs galvenos attīstības virzienus: ilgspejīga tautsaimniecības attīstība, ES iedzīvotāju interešu aizsardzība un ES lomas nostiprināšanās pasaulē.

Rakstā izmantoti Eiropas Komisijas un Starptautiskā Valūtas fonda materiāli. Papildu informāciju var iegūt pie Jūlijas Pastušenko (Julija.Pastusenko@bank.lv). G. Zommerovska foto.

Latvijas Bankas padomē un valdē (2004. gada marts – aprīlis)

● **Latvijas Bankas padome 2004. gada 11. martā nolēma paaugstināt Latvijas Bankas noteikto refinansēšanas procentu likmi par 0,5% punktiem līdz 3,5%.** Padome nolēma saglabāt lombarda kredīta un banku termiņnoguldījumu procentu likmes iepriekšējā līmenī.

Refinansēšanas likmes paaugstināšana ir vērsta uz to, lai varētu turpināties līdzšinējā veiksmīgā tautsaimniecības attīstība un lai mazinātu dažādu makroekonomisko risku – augsta budžeta deficīta, augstas inflācijas, tautsaimniecības ārējās nesabalansētības – ietekmi.

Pienemot lēmumu par refinansēšanas likmi, Latvijas Bankas padome vadījies pēc šādiem apsvērumiem. Iekšzemes pieprasījums – galvenais valsts ekonomisko izaugsmi stimulējošais faktors – neuzrāda būtiskas bremsēšanas pazīmes. No vienas puses, to nosaka ievērojama darba samaksas pieaugums, kas, spriežot pēc oficiāli pieejamās statistikas, dažās jomās apsteidz produktivitātes pieaugumu. No otras puses, iekšzemes pieprasījumu būtiski ietekmē arī straujais kredītēšanas pieaugums.

Straujā kredītēšanas attīstība, sekmējot iekšzemes patēriņu, veicina arī ārējās tirdzniecības deficīta pieaugumu. Plānotais 2004. gada budžeta deficīts, kas pārsniedz 2% no valsts iekšzemes kopprodukta, ir neatbilstoši augsts, un turpmāko mēnešu laikā ir jāveic pasākumi budžeta deficīta samazināšanai. Un, lai gan pašlaik novērojamo inflācijas pieaugumu galvenokārt ietekmē vairāki ārējie piedāvājuma puses faktori – valūtas kurss un administratīvi regulējamo cenu izmaiņas, tomēr ir pamats secināt, ka vismaz daļēji inflāciju Latvijā sāk ietekmēt arī ilgstoši augstais un pat pieaugošais iekšzemes pieprasījums. Kā būtisku faktoru inflācijas pieaugumam saredzam arī ekonomiski nepamatotu cenu celšanu, izmantojot sabiedrībā valdošo uzskatu par gaidāmu cenu kāpumu, Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā (ES).

Refinansēšanas likme ir viena no galvenajām Latvijas Bankas noteiktajām procentu likmēm, kura ietekmē centrālās bankas piedāvāto latu resursu procentu likmes, līdz ar to atstājot iespaidu arī uz Latvijas naudas tirgus likmēm.

Kopš 90. gadu vidus refinansēšanas likme tika pakāpeniski samazināta – beidzamo reizi 2002. gada 13. septembrī par 0,5% punktiem līdz 3%.

Balstoties uz jaunāko makroekonomiskās attīstības tendenču un banku sektora likviditātes analīzi, Latvijas Bankas padome atzina, ka šobrīd Latvijas bankām piemērojamo obligāto rezervju prasību normas samazināšana nav vēlama.

Latvijas Banka arī turpmāk uzmanīgi analizēs valsts makroekonomiskās attīstības tendences un nepieciešamības gadījumā ir gatava izmantot tās rīcībā esošos instrumentus stabilas attīstības nodrošināšanai.

● **Latvijas Bankas padome apstiprināja “Banku obligāto rezervju prasību aprēķināšanas un izpildes noteikumus”** (spēkā ar 24.05.2004.), atceļot 13.09.2001. pieņemtos “Banku minimālo rezervju prasību aprēķināšanas un izpildes noteikumus”.

Latvijas Banka turpina pakāpenisku obligāto rezervju normas un šī monetārā instrumenta piemērošanas noteikumu harmonizāciju ar Eiropas Centrālās bankas (ECB) noteikumiem un praksi.

Bez termina “obligātās rezerves”, kas turpmāk aizstās iepriekš lietoto “minimālās rezerves”, noteikumos arī ieviesta atbildība par obligātajām rezervju prasībām, kā arī mainīta rezervju aprēķināšanas kārtība. Atbildības ieviešana par obligāto rezervju turēšanu centrālajā bankā nodrošinās līdzvērtīgākus konkurētspējas nosacījumus ar citām Ekonomikas un monetārās savienības dalībvalstu bankām. Vienlaikus tas veicinās arī banku konkurētspējas uzlabošanu starp ES jaunajām dalībvalstīm, jo arī tās ievieš atbildību par obligāto rezervju turēšanu.

Līdz šā gada beigām paliek spēkā Latvijas bankām piemērotā obligāto rezervju norma, t.i., 3%. Obligāto rezervju norma ir viens no

centrālās bankas instrumentiem finanšu tirgus un makroekonomiskās situācijas ietekmēšanai. Normas samazināšana līdz ECB noteiktajam 2% līmenim notiks pakāpeniski saistībā ar valsts makroekonomisko risku mazināšanos.

● **Latvijas Bankas padome veica grozījumu 13.07.2000. lēmumā “Par “Informācijas par nebanku ārējiem maksājumiem sagatavošanas noteikumu” apstiprināšanu jaunā redakcijā”** (spēkā ar 01.05.2004.).

Saskaņā ar šiem noteikumiem kredītiestādes sniedz Latvijas Bankai informāciju par nebanku ārējiem maksājumiem, kas nepieciešama valsts maksājumu bilances sagatavošanai. Lai nodrošinātu ES regulas par pārrobežu maksājumiem eiro un Zviedrijas kronās prasību izpildi, Latvijas Banka nolēma, ka kredītiestādēm informācija par nebanku ārējiem maksājumiem eiro un Zviedrijas kronās ar ES dalībvalstīm jāsniedz par katru nebankas (rezidenta) ārējo maksājumu, kura apjoms darījuma veikšanas brīdī pārsniedz 12 500 eiro vai to ekvivalentu Zviedrijas kronās atbilstoši Latvijas Bankas noteiktajiem šo valūtu kursiem ārējā maksājuma veikšanas brīdī, neliedzot iespēju sniegt informāciju arī par tiem ārējiem maksājumiem eiro un Zviedrijas kronās, kuru apjoms darījuma veikšanas brīdī nepārsniedz minēto summu.

● **Latvijas Bankas padome 2004. gada 24. martā apstiprināja Latvijas Bankas 2003. gada pārskatu,** kā arī pieņēma lēmumu par peļņas sadali.

Latvijas Bankas 2003. gada finanšu pārskatus pārbaudīja revīzijas komisija, kuras sastāvā bija auditorfirmas *Ernst & Young* un Latvijas Republikas Valsts kontroles darbinieki. Pēc komisijas domām, šie finanšu pārskati visos būtiskos aspektos patiesi atspoguļo Latvijas Bankas finansiālo stāvokli 2003. gada 31. decembrī, kā arī tās 2003. gada darbības rezultātus un naudas plūsmu saskaņā ar Latvijas Bankas pieņemtajiem grāmatvedības principiem un likumu “Par Latvijas Banku”.

Latvijas Bankas 2003. gada peļņa bija 11 908 tūkst. latu.

Tā sadalīta saskaņā ar likumu “Par Latvijas Banku”:

– Ls 4 049 tūkst. ieskaitot valsts ieņēmumus;

– Ls 7 859 tūkst. ieskaitot Latvijas Bankas rezerves kapitālā.

Likums “Par Latvijas Banku” noteic, ka valsts ieņēmumos ieskaitāmi 15% peļņas par valsts kapitāla izmantošanu un tāda peļņas daļa, kas aprēķināma pēc rezidentiem noteiktās uzņēmumu ienākuma nodokļa likmes, – 2003. gada beigās tā bija 19%. Tātad kopā par 2003. gadu valsts ieņēmumos ieskaitāmi 34% Latvijas Bankas peļņas jeb 4 049 tūkst. latu. Pēc minēto atskaitījumu izdarīšanas Latvijas Bankas peļņas atlikums ieskaitāms rezerves kapitālā.

Tādējādi kopš 1993. gada Latvijas Banka Latvijas valsts budžetā būs ieskaitījusi 32,5 miljonus latu savas peļņas atskaitījumu.

